

HZ. PEYGAMBER'İN TEBLİĞ VE İLETİŞİM DİLİ

Prof. Dr. Mustafa KARATAŞ

Dünya ve ahiret saadeti olan dinin, doğru anlaşılabilmesi ve gerçek anlamda kişilik sahibi olabilmek için iyi bir modele ihtiyaç vardır. Allah Teala'nın beşeriyete en son gönderdiği ve kıyamete kadar en güzel örnek/üsve-i hasene insan Hz. Muhammed'dir. (Ahzab, 33/21.) Kur'an'ın yanı sıra ona "hikmet" de verilmiş, kendisinden insanlara Kur'an'la birlikte "hikmet"i öğretmesi ve açıklaması istenmiştir. (Bakara, 2/129.) O, insanları Kur'an'la diriltmiş, hikmetiyle yeşertmiştir. Onun kemal mertebesine ulaşmış tavır ve davranışları, insanlık için bugün de yol gösterici boyut ve güçtedir. Kendisini öldürmeye gelenlerin kendisinde dirildiği bir zatın, elbette sözleri, konuşma üslubu ve iletişim dili önemlidir.

Allah Teala Sevgili Peygamberimize yumuşak sözlü ve tatlı dilli olmasını öğütlemektedir. Kur'an-ı Kerim'de kendisine şöyle hitap edilmektedir: "Sen Rabbin yoluna insanları hikmet ve güzel öğütle davet et.." (Nahl, 16/125.) Bir başka ayet-i kerimede ise, "Sen onlara Allah tarafından gelen bir rahmetle yumuşak davrandın. Şayet sen insanlara sert ve haşın davransaydın etrafında kimse kalmaz dağılırdı." (Âl-i İmran, 3/159.) buyrulmuştur.

En yüce bir ahlak üzere olan (Kalem, 68/4.) Hz. Peygamber, Rabb'i-

nin çizdiği istikamet ve kendisine verdiği merhamet hisleriyle, insanlara şefkatle yaşanmış onların derdini dert, sevincini kazanç bilmiş; kısa zamanda pek çok insanın gönlünü fethetmiştir. O insanları hayra davet ederken kaba ve sert davranmak yerine yumuşak ve rikkatle muamele etmiş, nefret ve korku yerine muhabbet ve ümit aşlamıştır. Şahsına kaba davrananları affetmeyi erdem saymış, kötülük edenlere iyilikle karşılık vermiştir. Kimseyi başkalarının yanında kınamamış, rencide etmemiş, hatasını düzeltmek için azarlamamıştır. Aksine konuşmaya başlarken öncelikle karşısındaki kişinin güzel ve hayırlı taraflarını ifade etmiştir.

Dinî konularda yanlış yapan Müslümanları, Rasulü Allah (s.a.s.) yanından uzaklaştırmak yerine, onlara hatalarını fark ettirmiş ancak hiçbir zaman ötekileştirmemiş ve küfürle itham etmemiştir. Düşmanın ah-dine ve onlara verdiği söze sadık kalmış, sözün kıymetini ve üslubun önemini hatırlatmıştır. Rasulü Allah, insanlara özellikle dinî konuları anlatırken onların zihin ve kalplerine sözü âdeta ilmek ilmek işlemiş, ulvi duygulara seyahat ettirirken vicdanlarda ve ruhlarda yüce bir inki-lap meydana getirmiştir.

Biz müminler için ise tebliğde ve konuşma esnasında tatlı dilli güler yüzlü olmak, dinimizce sadaka vermek kadar sevap sayılmıştır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır: “İnsanların, her gün güneş yeniden doğduğunda vücutlarındaki eklem sayısınca sadaka vermeleri gerekmektedir. Dargın olan iki kişinin arasını düzeltmek sadakadır. Bir

insanın eşyasını aracına yüklemesine yardım etmek de sadakadır. Güzel ve hoş bir söz de sadakadır. Namaza giden bir kimsenin attığı her adım bir sadakadır. Yol üzerinde insanlara eziyet veren bir engeli kaldırmak sadakadır.” (Buhari, Cihad ve's-Siyer, 2767.)

Hız. Peygamber güler yüzlü ve hoş sözlü idi

Kur'an-ı Kerim, konuşurken sesin içtenliği kadar, tonuyla, ahengiy-le, vurgusu ve konuşma aralığıyla güzel bir üslupla olmasını ister. Söz; maruf, leyyin, sedid olmalı ve güzel söylenmelidir. “Güzel söz söyle.”, (İsra, 17/23.) “Sesini de kıs...” (Lokman, 31/19.) ayetleri, güzel bir üsluba sahip olmayı ve sesi yerinde kullanmayı öğütlemektedir. Bu durum ise, söz söylerken duygu ve düşünceleri doğru ve üslûbuna uygun olarak anlatmak için harf ve kelimelerin tenafüründen kaçınmayı, sesin uyum ve ahengini, söylenişini, mimik ve jestleri, alınacak tavırları yerli yerinde ve güzel kullanmayı gerektirir.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim, Peygamber'in (s.a.s.) yanında yüksek sesle konuşmayı da yasaklamaktadır: “Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden daha fazla yükseltmeyin! Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla yüksek sesle konuşmayın. Öyle yaparsanız siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider. Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısınlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takva ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.” (Hucurat, 49/2-3.) Zikredilen ayet-i kerime bir bakıma büyüklerin huzurunda konu-

şurken sesin tonuna ve kullanımına dikkat çekmektedir.

Hız. Peygamber'in sesi gürdü, sustuğu zaman vakarlı, konuştuğunda ise heybetli ve yanındakilerden üstündü. Onun konuşması sanki aşağıya doğru süzülüp giden boncuk taneleri idi. Sözlere tatlı, fasılası dengeli, kelimeleri özlü ve anlaşılır idi. (İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 229-230; Hakim, el-Müstedrek, III, 10-11.) Nitekim, Hız. Âişe (r.a.), “Rasulü Allah (s.a.s.) sözü sizin aktardığımız gibi hızlıca aktarmazdı.” demektedir. (Ahmed b. Hanbel, VI, 118.)

O, biriyle konuştuğu zaman onun yüzüne bakar, elini tutmuşsa o bırakmadıkça bırakmaz, karşısındaki yüzünü başka tarafa çevirmedikçe o çevirmezdi. (İbn Sa'd, a.g.e., I, 286.) Hatta bir adam bir şey söylemek gâyesiyle Rasulü Allah'ın (s.a.s.) kulağına fısıldayarak bir şey konuşsa, adam başını uzaklaştırmadan Sevgili Peygamberimiz başını uzaklaştırmazdı. (Ebu Davud, Edeb, 6.) Müslümanların birbirine güler yüzle bakmasını öğütleyen Hız. Peygamber, yüzünden tebessümü eksik etmezdi. (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 191.)

Rasulü Allah kendisine kötülük yapan düşmanlarını bile sükûnetle dinlemiş, konuşma sırası kendine geldiğinde söz alarak konuşmuştur. Nitekim bir defasında Utbe b. Rebia (2/624) ile yaptığı bir görüşme esnasında, “Söyle Ebu'l-Velid! Seni dinliyorum.” demiş, Utbe sözlerini bitirip susunca, “Sözlerini bitirdin mi, ey Ebu'l-Velid!” diye sormuş, “Evet.” cevabını aldıktan sonra: “O hâlde sen de beni dinle!” diyerek söze başlamıştır. (Muhammed Abdülmelik b. Hişam, Siretü'n-Nebi, I-IV, Beyrut 1981, I, 313.)

Rasul-i Ekrem (s.a.s.) muhataplarına göre sesini ayarlardı

Kendi şahsına yapılan yanlışlar için oldukça müsamaha gösteren Hz. Peygamber, dinî konularda hassas davranırdı. Yapılan bir işten yahut söylenen bir sözden memnun olup olmadığını yüzünden anlamak mümkün olduğu gibi, ses tonu ve vurgusundan anlamak da mümkündü.

Allah Rasulü (s.a.s.) hutbe irat ederken kimi zaman gözleri kızarırdı, sesini yükseltir ve celalendirirdi. Hutbesine Allah'a hamd ve sena ederek başlardı. (Buhari, Cuma, 28.) Rasulüllah (s.a.s.) hutbede kıyamet konularından bahsettiğinde de yüksek sesle sanki bir orduya hitap eden komutan gibi konuşurdu. (Ahmed b. Hanbel, III, 491.)

Onun sözleri hatırdakalacak kadar kısa ve veciz olurdu

Allah Rasulü (s.a.s.) konuşacağı kelimeleri seçer, insanlara en güzel ve en hoş lafızlarla hitap ederdi. Onlara eza verecek ağır sözler söylemekten sakınırdı. Kaba, yaralayıcı bir üsluptan uzak dururdu. Hak etmeyen değersiz kişilere övücü sözler söylemez, diğer yandan saygın kimselere de güzel sözlerle hitap ederdi. (İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-meâd, Beyrut 1987, II, 352.)

Sözü daha iyi anlaşılсын diye üç defa tekrarlayan, (Buhari, İlim, 30.) konuşurken tane tane konuşan Rasulüllah'ın (s.a.s.), kelimelerini saymak isteyen neredeyse tek tek sayabilirdi. Muhatabının anlaması için o, bazen sözü tekrar eder bazen de soru sorarak öğretirdi. Konuşmaları ya da hitabı çok uzun olmaz, hatırdakalacak kadar veciz

ve kısa olurdu. Sevgili Peygamberimiz, ne zaman, nerede ve ne söyleyeceğini çok iyi ayarlardı. O, sertlik ile tatlılığı ve güzelce anlatma ile söz sayısının azlığını bir arada toplamıştı. Onu ne bir delil çürütebilmiş ne karşısına bir hasım çıkabilmiş ne de bir hatip susturabilmişti. Aldatmaya başvurmaz, hile yolunu kullanmaz, arkadan konuşmaz, ayıplamaz, ne gecikir ne de acele eder; sözü ne uzatır ne de kısa tutardı. (el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, el-Beyan ve't-Tebyîn (nşr. Hasan es-Sendûbi) I-IV, Beyrut 1993, II, 391-392.)

Rasulüllah'ı (s.a.s.) dinleyenler ikna olurdu

Hz. Muhammed aleyhisselam, diyaloglarında bireysel farklılıklara dikkat etmiştir. Bir konuda yanlış düşünen ve tatmin olmayan birini sabırla dinlemiş, onun anlayacağı dilden konuşmuş ve sonunda onu ikna etmiştir. Eşinin doğurduğu siyah çocuğun kendisinden olmadığı iddiasıyla çocuğunu reddetmek isteyen bir bedevî ile aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir:

“- Benim eşim siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum.”

- Senin develerin var mıdır?

- Evet.

- O develerin renkleri nasıldır?

- Kırmızıdır.

- Bunların içinde beyazı siyaha çalan boz deve var mıdır?

- Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır.

- Öyleyse bu boz renklerin nereden geldiğini düşünüyorsunuz?

- Ya Rasulallah! Bu soyunun damarıdır, ona çekmiştir.

- Belki bu oğlun da soyunuzdan birine çekmiştir.” (Buhari, İ'tisam, 12.)

Bu yaklaşım ve metotla, Hz. Peygamber bedevinin çocuğunu reddetmesine izin vermemiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.) burada, peygamberlik otoritesine dayanarak “Hayır, ben yüce Allah'ın Elçisi olarak söylüyorum, bu senin çocuğundur.” dememiş; aksine bedevinin anlayacağı dilden, yaşadığı hayattan bir benzetmeyle onun seviyesini dikkate alarak konuşmuş, muhatabının anlayacağı bir yöntemle problemi çözmüştür.

Hz. Peygamber, muhatabını tenkit edecek veya bir kusurunu söyleyecek olsa, önce onun iyi yönlerini hatırlatır sonra da yapıcı bir şekilde nasihat ederdi. Abdullah b. Ömer hakkında bir gün kendi zevcesi Hafsa'ya ki -Abdullah'ın ablası oluyordu.- “Abdullah ne iyi bir adamdır.” dedikten sonra “Bir de teheccüt namazı kılsa ne iyi olacak.” temennisinde bulunmuştur. (Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 140.)

Hz. Peygamber sözlerini görselle pekiştirirdi

Etkili bir sunum için, iyi bir anlatımın yanı sıra, jest ve mimiklerin, araç gereç kullanmanın, çizim ve şekillerle desteklemenin ve en önemlisi de görsellikten yararlanmanın ne denli zaruri olduğu bugün artık çok açık bilinmektedir. Hz. Peygamber'in konuşmaları dikkatle incelendiğinde, onun sözü destekleyen görsel unsurları

çok yerinde kullandığı görülecektir. Hz. Peygamber, kürsüden konuşmuş, kimi zaman elinde bir bastonla işaret etmiş, bazen yere bir çizgi çizerek anlatmak istediğini şekillerle göstermiştir.

Rasulullah (s.a.s.), kimi zaman oturarak kimi zaman da ayakta konuşma yapmıştır. Hatta onun daha net görülebilmesi ve sesinin daha iyi duyulabilmesi için devesinin üzerinde yaptığı konuşmaları da meşhurdur. Hz. Peygamber Mina'daki Hayf Mescidi'nde ayağa kalkmış ve şöyle seslenmiştir:

“Benden bir hadis duyup sonra onu hafızasında tutan/iyice anlayan ve duymayana da aktaranın yüzünü Allah ağartsın.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 80.)

Hz. Muhammed (s.a.s.), yine bir gün toprak üstünde doğru bir çizgi çizmiş, “Bu Yüce Allah'ın yoludur.” demiş, sonra bunun sağına ve soluna çizgiler çizmiş ve arkasından da şu açıklamayı yapmıştır: “Bunlar çeşitli yollardır. Her biri üzerinde, kötülüğe davet eden şeytan vardır.” Sonra da, “İşte benim doğru yolum budur. Buna uyun! Başka yollara uymayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın!” (En'am, 6/153.) mealindeki ayeti okumuştur. (İbn Mace, Mukadime 1.)

Teşbih/benzetme ile anlatımı tercih ederdi

Hz. Peygamber kimi zaman gördüğü bir manzara ya da olayla Müslümanların hâli arasında bir ilişki kurar, etrafındaki insanlara ibret almalarını sağlayacak açıklamalar da bulunurdu.

Ebu Zer (r.a.) şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.s.) soğuk bir günde dışarı çıktı, ağaçların yaprakları dökülüyordu. Bir ağaçtan iki dal

aldı ve yaprakları dökülmeye başladı. Bana:

“Ey Ebu Zer!” dedi. Ben de:

“Buyur, ey Allah'ın Rasulü!” dedim. Bunun üzerine:

“Müslüman bir kul yüce Allah'ın rızasını kastederek namaz kılsa onun da günahları, tıpkı şu ağacın yapraklarının döküldüğü gibi dökülür.” dedi. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 179.)

İnsanların seviyesine göre konuşurdu

“İnsanların akılları miktarına göre onlarla konuşunuz.” (Ebu Davud, Edeb, 20.) buyuran Hz. Peygamber, muhataplarının anlayacağı şekilde onlara hitap eder, kimi zaman karşısındaki insanların şivesiyle kelimeleri seslendirirdi. Onun hadisleri bu yönüyle incelendiğinde, sözlerinin sade ve anlaşılır olduğu ve muhataba göre ayarlandığı çok açık görülecektir.

Hz. Peygamber'in, gençlerle ve çocuklarla iletişim kurabilmek için onların anlayacağı ya da seveceği şekilde davrandığı bilinmektedir. Zaman zaman onları devesine bindirerek gezdirir, onlara nasihat eder, (Tirmizi, Sıfatu'l-Kıyâme, 59; Ahmed b. Hanbel, I, 293.) onların saçını okşar, onlara şakalar yapardı. (Buhari, Edeb, 81.) Hatta bir defasında abdest alırken abdest suyunu ağzına alıp yanındaki çocuğun yüzüne püskürttüğü bile olmuştur. (Buhari, İlim, 18.) Onun bu yakın teması ve doğal davranışı çocukların ilgisini çekmekte ve kendisini sevmelerine zemin hazırlamış olmaktadır.

Müjdeler, sevdiren asla nefret ettirmezdi

“Kolaylaştırmız, zorlaştırmayız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz.”

(Buhari, İlim, 12.) buyuran Hz. Peygamber'in en önemli vasıflarından hatta sünnetlerinden sayılan 'kolaylık' ilkesi, esasen yüce dinimizin de güzelliklerinden biridir. “Allah Teala size kolaylık diler, zorluk dilemez.” (Bakara, 2/185.) yine “O, sizi seçti ve dinde size bir güçlük yükledi.” (Hac, 22/78.) ayetleriyle ve “Din kolaydır, dini kendinize zorlaştırmayın!” (Buhari, İman 29.) hadisiyle Müslümanların gerek kendileri için gerekse başkaları için güç yetmez, takat getirilemez işlerden uzak durmaları öğütlenmektedir. Hz. Peygamber, dini kendine zorlaştıranlara, hatta namazda başkasına usanç verecek derecede namazı uzatanlara dahi hiç müsamaha göstermemiş, aksine bu işin büyük bir vebal ve fitne olduğunu hatırlatmıştır. (Buhari, Ezan, 63.)

Netice olarak, sureti kadar sireti de güzel olan Hz. Muhammed (s.a.s.), sözü son derece güzel, kıvamında ve yerinde kullanmıştır. Onun fizik güzelliği, temizliği, giyimi kuşama, ahlaki yüceliği ve iletişimdeki yeteneği, karşısındaki insanları çok kısa bir zaman içinde kendisine hayran bırakmıştır. Allah Rasulü (s.a.s.), Rabb'inin kendisine bahşetmiş olduğu az sözle çok manalar ifade edebilmek olan “cevamiu'l-kelime” sıfatını, ayrıca belagat ve fesahatını hikmet diliyle de tamamlayarak mükemmel bir iletişimcinin en güzel örneği olmuştur. Güzel ahlakın temelini teşkil eden ihlas ve iyi niyetle uyumlu bir biçimde söylenen söz, karşısındaki kişinin durumuna göre ayarlandığında kısa zamanda etkili olmaktadır. İşte bu durum, Hz. Peygamber'de tam anlamıyla zuhur etmiştir. O, bu sayede kısa sürede gönüller kazanmasını bilmiş; yirmi üç sene zarfında bedevilerin de yer aldığı dağınık kabilelerden, medenî bir toplum inşa etmiştir. ■